

een familierelatie is. In maart bezocht ik het enige nog levende bemanningslid van de bommenwerper, de co-pilot Robert Surdez in Palm Springs, Verenigde Staten. Een fantastische, twaalfdaagse ontmoeting met de man, die alle gegevens van zijn angstig oorlogsavontuur vertelde. Zijn missie van die 20^e oktober, zestig jaar geleden, de gruwelijke beschieting van het vliegtuig, zijn tijdige ontsnapping per parachute, zijn gevangenschap en bevrijding. Het werd allemaal opgetekend en van foto's en videobeelden voorzien. Een schitterende afronding van een speurtocht in het verleden.

*rechts Robert Paul Surdez Jr (82 jaar)
en Co de Swart, Maart 2003*

Op 20 oktober a.s. zal in het gemeentehuis de gehele dag een kleine expositie van documenten en unieke foto's gehouden worden waarbij ooggetuigen, nabestaanden en betrokkenen uit De Bilt, de Verenigde Staten, Duitsland en de Duitse en Amerikaanse ambassadeurs aanwezig zullen zijn.

Om 14.45 uur, precies 60 jaar na de ramp, bent u welkom bij een korte herdenking en de onthulling van een gedenkteken bij de Soestdijkseweg-Zuid no. 15.

***

DE LUCHTOORLOG BOVEN ONZE GEMEENTE

Drs. J.C. Brugman

In het voorgaande artikel is uitvoerig stilgestaan bij de crash van een Boeing B-17 (Vliegend Fort) van de achtste luchtvloot van de United States Airforce op 20 oktober 1943, met veel details beschreven door Co de Swart.

Er is echter in de Tweede Wereldoorlog heel wat gebeurd in het luchtruim boven onze gemeente. In totaal zijn er in de oorlogstijd 9 vliegtuigen in onze gemeente neergestort, twee Amerikaanse en zeven Duitse, zoals hierna wordt beschreven. Verder zijn mij 13 bomaanvallen c.q. beschietingen bekend. In totaal zijn er 43 mensen omgekomen (11 inwoners van de gemeente De Bilt, 8 Amerikanen en 24 Duitsers).

'Alle zegen komt van boven' is een bekende uitdrukking, maar in de periode

1940 - 1945 gold dit niet voor het gebied van De Bilt / Bilthoven en omgeving. De luchtoorlog woedde in grote delen van de wereld, maar in Nederland was het extra hevig omdat er jarenlang door de geallieerden hevige bombardementen op Duitsland werden uitgevoerd, waarbij zowel de heenvlucht als de terugvlucht over ons land kwam. Vooral als het goed weer was zagen we talloze vliegtuigen overvliegen. Ik herinner me dat er eens urenlang grote formaties vliegtuigen over kwamen. Toen het laatste toestel voorbij was kwam het eerste alweer terug. Zoals we later in de illegale krantjes lezen betrof dit een aanval met 1000 vliegtuigen op Keulen. Het is maar weinigen bekend dat er in deze jaren meer dan 7000 vliegtuigen boven Nederland zijn neergestort.

Overzicht van de gebeurtenissen in de lucht boven onze gemeente.

Twee geallieerde vliegtuigen neergestort.
De eerste was de door Co de Swart beschreven crash. Op 20 oktober 1943 om 14.45 stortte een Amerikaanse bommenwerper neer in De Bilt. Dit vliegtuig, een Boeing B-17 (Vliegend Fort) van de achtste luchtmacht van de U.S.A.F. was op zijn terugreis naar Engeland na een bombardement op Düren dat met 300 vliegtuigen was uitgevoerd. Het was door luchtafweergeschut zwaar beschadigd, daardoor uit de formatie geraakt en het miste daarmee de bescherming die de Vliegende Forten elkaar konden geven. Het werd een prooi van de Duitse jagers, die het nog meer beschadigden, waardoor het een noodlanding moest maken. Vijf bemanningsleden hebben per parachute het vliegtuig kunnen verlaten. De overige vijf bemanningsleden nog aan boord hebben vermoedelijk een geschikt stuk weiland gezocht voor een noodlanding om zo hun levens te redden. De Boeing verloor echter zeer snel hoogte en er bleef geen andere keus dan te proberen te landen op het veel te kleine weiland, noordelijk van de Holle Bilt en oostelijk van de Soestdijkseweg-Zuid. De B-17 vloog aan vanuit het zuiden, raakte de toppen van de bomen die daar stonden, raakte de grond, gleed toen met een enorme vaart op zijn buik over het gras, raakte met zijn linkervleugeltip een boom en veranderde daardoor van richting. Met een enorm geraas schoof hij vervolgens over de weg heen, door een voortuin en boorde zich in het woonhuis op no. 19, bewoond door de familie Rijksen en gedeeltelijk ook in het pand op no. 15, bewoond door de familie De Jong. Het rapport van de brandweer vermeldt hierover: "In perceel 15 bleek een hevige brand te woeden. Tegen de rechterzijde van de voorgevel lagen diverse stukken van een vliegtuig, waarin zich nog een benzinetank bevond. Een klein gedeelte van de voorgevel was vernield, waardoor

het vuur zich direct kon verspreiden. Het pand ernaast, no. 19, was geheel ingestort en stond gedeeltelijk in brand. In deze ruïne bevonden zich de resten van een, naar mij later bleek, Amerikaans legervliegtuig. De brandweer beperkte zich in eerste instantie tot het blussen van de brand in no. 15, daar het door ontploffingen niet goed mogelijk was om pand 19 te benaderen. De mannen kregen al snel hulp van de brandweer uit Bilt-hoven en later ook uit Zeist en Utrecht. Toch lukte het niet om no. 15 te redden, het brandde praktisch geheel uit." Ooggetuigen vertelden dat het huis van de familie Rijksen gewoon op het maaiveld als het ware was afgeschaafd. De stukken van het vliegtuig waren voor een deel bedolven onder het puin van no. 19, lagen op de straat en zelfs in de achtertuin. Bij de bergingswerkzaamheden op 21 oktober bleek dat de volgende personen waren omgekomen: mevrouw A.G. Rijksen-den Breeje, 59 jaar, J. Rijksen, 24 jaar (de zoon die daar logeerde), mevrouw H. van Es, 49 jaar, die huishoudster was. Van de bemanningsleden hadden vijf zich met hun parachute kunnen redden. Dat waren: 2de Lt. Charles F. Geyer, captain, 2de Lt. Robert P. Surdez, co-pilot, 2de Lt. William J. Doherty, navigator en de boordschutters, 2de Lt. Donald O. Mills en sergeant Frank J. Killarney. De vijf die het vliegtuig niet meer konden verlaten kwamen om.

B-17 bommenwerper

Het tweede vliegtuig betrof wederom een viermotorige Boeing B-17 van de U.S.A.F. die op de grens van Bilthoven en Groenekan, op 28 mei 1944 was neergekomen. Hij was door Duits

luchtafweer in brand geschoten en maakte een noodlanding in een weiland ten zuiden van de Groenekanseweg. Van de bemanning waren twee mannen direct dood, terwijl een derde man na een half uur stierf. Van de zeven overigebemanningsleden werden er drie gevangen genomen door de S.S. Polizei uit Fort Blauwkapel en drie andere door de Feldgendarmerie. Eén werd per ambulance overgebracht naar een lazaret van de Duitse weermacht. Het vliegtuig was gedeeltelijk verbrand en de restanten werden volgens ooggetuigen later via het N.S.-emplacement in Bilthoven per trein afgevoerd.

Zeven Duitse vliegtuigen neergestort.

Dit had alles te maken met het feit dat vliegveld Soesterberg een belangrijke 'Fliegerhorst' was. Van hieruit stegen vele Heinkels 111, Dorniers Do 217 en Junkers 88 op voor luchtaanvallen op Engelse doelen. De eerste crash vond plaats op 14 november 1940. Een tweemotorige Heinkel 111, van Kampfgeschwader 40, geladen met een volledige bommenlast was gestart vanaf het vliegveld met als doel het bombarderen van Londen. Al snel kreeg hij problemen en hij besloot terug te keren naar Soesterberg. Hij vloog daarna terug in oostelijke richting, waarbij hij door verschillende Biltenaren gehoord en om ongeveer half acht 's avonds gezien werd, toen hij laag over De Bilt vloog met een brandende motor. Even later stortte hij neer in het Houtringebos tegenover de Varenkamp, 50 meter oostelijk van de Soestdijkseweg en tien meter noordelijk van het weggetje dat daar het bos ingaat. Op ongeveer 40 meter afstand van de ontstane vuurzee was het huis van burgemeester Van den Borch. Door de enorme explosies van de nog aanwezige bommen en brandstof ontstonden er dusdanig ernstige scheuren in de villa dat deze later is afgebroken. Op die plaats werd later een privé-zwembad gebouwd voor de villa die daar is gelegen. De gehele bemanning kwam om. Onder de burgerbevolking

waren drie gewonden, waaronder de zoon van burgemeester Van den Borch. Vele woningen en gebouwen in de omgeving liepen aanzienlijke glasschade op. Van het gemeentehuis sneuvelden vele ruiten. De tweede crash betrof een tweemotorige Dornier Do 217 van Kampfgeschwader 40, die in de nacht van 13 augustus 1941 omlaag kwam. Ditmaal was het een vliegtuig dat terugkwam van een aanval op Engeland en dat wilde landen. Misschien was het door vijandelijk luchtafweer of door geallieerde jagers zodanig beschadigd, dat het de reddende landingsbaan niet meer kon halen. In ieder geval stortte het neer in het bos zuidelijk van de Julianalaan, vlakbij de spoorlijn. De vier bemanningsleden kwamen om. De volgende dag werden de Duitse oorlogskruisen van het neergestorte toestel overgeschilderd met de bekende rood-wit-blauwe cirkels van de R.A.F. Wij moesten dan denken dat dit een Engels toestel was. Verschillende bewoners hadden dat opgemerkt, omdat je de Duitse kentekens erdoorheen nog kon zien. Bovendien heeft H. Kopperts uit Bilthoven ten bewijze van de misleiding een Duits merkplaatje van een onderdeel losgepeuterd en meegenomen. De derde crash betrof weer een Dornier Do 217. Die kon door technische problemen het vliegveld net niet meer halen. Hij is op 22 september 1942 neergestort in het bos tussen de Pleineslaan en de Lassuslaan op de grens van Bilthoven en Den Dolder. Hij vloog in brand en er zijn verschillende ontploffingen gehoord. De bemanning van vier personen kwam daarbij om. Op 21 maart 1944 's nachts om 23.50 uur was de vierde crash, ditmaal een tweemotorige bommenwerper van het type Junkers 88. Hij was bezig met zijn landing en was nog ongeveer drie km verwijderd van de landingsbaan van het vliegveld. Door onbekende oorzaak verloor hij snel hoogte en stortte brandend neer even westelijk van de Vuurscheweg, op 200 meter van de boerderij van Huisman. Deze vertelde later dat de hele omtrek

was verlicht door het fel brandende vliegtuig en het weiland was bezaaid met wrakstukken. De Vuurscheweg was er zelfs door versperd en de toppen waren uit de bomen op de plaats waar hij in scheervlucht naar beneden was gekomen. De vier bemanningsleden kwamen allen om het leven. Het vijfde was een vliegtuig dat om 0.30 uur in de nacht van 23 op 24 maart 1944 wilde landen. Het betrof wederom een Junkers 88, die vanuit het noordwesten aanvloog, met een linkerbocht in de richting van de startbaan kwam, maar snel hoogte verloor, over de woningen aan de Koppellaan scheerde, zelfs een paar boomtoppen meenam en nabij het kruispunt Middellaan, Kruislaan en Koppellaan met een enorme vaart aan de grond kwam. De propellers trokken diepe voren in het asfalt en het toestel boorde zich in de linkerzijgevel van het pand Middellaan 24, schoof daar doorheen en kwam tot stilstand in het pand no. 22, dat eraan vast gebouwd was. De ravage was enorm en er woedde een hevige brand. Beide huizen werden volledig verwoest. De andere dag, toen het bluswerk was voltooid, kon men beginnen met het bergingswerk. Al spoedig bleek, dat niemand uit deze hel had kunnen ontkomen. Men kon alleen nog de verbrande stoffelijke overschotten bergen. Negen mensen hadden de dood gevonden: vier bemanningsleden en vijf Bilthovenaren. Dit waren: C.H. van Welzenis, 58 j. (leraar Duits), mevrouw A.A. van Welzenis-Roorda, 60 j., C.H. van Welzenis, 21 j., mevrouw J. Goldsmit, 55 j. en mejuffrouw Wimke Dekker 33 j. Op 1 januari 1945 werden de geallieerden in de zeer vroege nieuwjaarsmorgen zeer onaangenaam verrast door een laatste, doch hevige stuiptrekking van de Luftwaffe. In het diepste geheim werd het plan 'Bodenplatte' voorbereid. Alle beschikbare jagers en jachtbommenwerpers, volgens sommige bronnen 900, stegen op bij het ochtendgloren vanuit vliegvelden in het Rijnland, om geallieerde vliegvelden in Nederland, België en Frankrijk aan te vallen. Zij

zouden zeer laag vliegen om niet opgemerkt te worden door de geallieerde radarposten. Om de verrassing echt te verzekeren was zelfs de eigen luchtafweer niet gewaarschuwd. De commandant van het 88ste Legerkorps, generaal Schwalbe, verklaarde na de oorlog dat zelfs hij niet was ingelicht. De aanval bracht inderdaad grote schade toe aan de geattaqueerde vliegvelden en er werden ongeveer 144 Engelse en Amerikaanse vliegtuigen op de grond vernield, waarbij vooral het vliegveld Eindhoven zwaar werd getroffen. De Duitsers verloren zeker 210 à 250 toestellen, wat voor hen een relatief veel zwaardere klap was. Een aanzienlijk deel van de Duitse vliegtuigen was door het eigen luchtafweergeschut neergeschoten. Twee van de Duitse toestellen verongelukten in onze gemeente, waarschijnlijk neergehaald door eigen luchtafweergeschut, dat opgesteld stond bij de Pleineslaan tussen Bilthoven en Den Dolder. Het ene was een Messerschmitt 109, een éénmotorig jachtvliegtuig, dat om ongeveer 09.00 uur in de ochtend terecht kwam op het landgoed Houdringe, iets noord-oostelijk van het landhuis. De jager vloog in brand en de piloot kwam om in zijn toestel. Het tweede was een Focke Wulf 190, eveneens een éénmotorig jachtvliegtuig. Het maakte om ongeveer 10.00 uur een noodlanding in de weilanden bij het toenmalige woonwagenkamp, bij de Biltse Grift. De piloot kon zijn toestel ongedeerd verlaten.

Heinkel 111 bommenwerper

Over de vele luchtaanvallen, zowel bombardementen als beschietingen op ons grondgebied is nog veel te vertellen, in een volgende aflevering.